

Åke Daun: *En stuga på sjätte våningen. Svensk mentalitet i en mångkulturell värld*. B. Östlings bokförlag Symposion, Eslöv 2005. 281 s. ISBN 91-7139-702-7.

I en artikel i Dagens Nyheters kulturdel (2006-01-28) diskuterar Helena Karlsson multikulturalism utifrån ett postkolonialistiskt perspektiv. Hon framhåller att användningar av dikotomier som "svenskar" och "invandrare" är både homogeniserande och distansskapande. Den invandrade främlingen är spännande, menar hon, så länge intresset fixerar exotiska folkdanser, folkmusik, annorlunda mat och liknande. I övrigt uppfattas främmande kulturer som ett hot. I dikotomiernas värld är det förstas inte endast invandrade kulturer som homogeniseras. Även den svenska eller det svenska görs till något enhetligt som omfattar samtliga svenskfödda. Svensken beskrivs exempelvis återkommande som tystlåten och svårkontaktbar. Denna fixering och homogenisering av det svenska är, menar hon, en del av en process där majoriteten inhägnar sig själva, sin egenart och dess hegemoniska anspråk. Ska vi uppnå ett mer jämlikt multikulturellt samhälle måste dessa självinympade stereotyper plockas isär, menar Karlsson. "Svensken måste ges en chans att befria sig från denna homogena bild av sin civila kultur."

Helena Karlsson företräder ett perspektiv som man hittar bland en del forskare inom akademierna och presenterar detta för en bredare publik via Dagens Nyheter. I denna dagstidning är artiklar av Karlsson-typen inte särskilt vanliga. Det förefaller annars som att tesen om att vi lever i och själva utövar ett postkolonialt samhälle – där redskapen för utövandet tillhandahålls av vår egen historia och där kulturella hierarkier och sociala orättvisor följer etnicitetens och hudfärgens demarkationer – har svårt att få fotfäste i Sverige, såväl inom massmedier som inom akademierna. Den i svensk offentlighet dominerande bilden av etnisk mångfald, mångkulturalitet och integration skulle istället kunna sammanfattas med följande ord: Sverige är idag ett mångkulturellt samhälle. Etnicitet och kultur sammanfaller till homogena enheter då svenskar är på sitt sätt, turkar på sitt, iranier på ett annat osv. Varje enskild individ är inlemmad i en kultur. Alternativt är de tvåkulturella eller vilsna mellan två kulturer. Alla har rättighet och skyldighet till sin egen kultur.

En återkommande utsaga är att integrationen har misslyckats. Invandrarna är fortfarande invandrare, få av dem har lyckats bli svenskar. De ekonomiska och

sociala orättvisorna består, ett förhållande vars orsaker ofta läggs hos invandrarna själva, även om extremister på högerkanten, utbildade krogdörrvakter, godtrogna arbetsgivare och ett diffust "samhället" har en viss del i det hela. Mångkulturaliteten ses visserligen som positiv och berikande, men ibland uppfattas den som svårhanterlig då annorlunda värderingar blir lite väl problematiska för den hegemoniska majoritetens möjligheter att bevara sin självbild.

Såväl Helena Karlssons DN-artikel som ovanstående beskrivning av den i offentligheten dominerande bilden av etnisk mångfald dyker upp i mitt sinne när jag läser Åke Dauns bok *En stuga på sjätte våningen. Svensk mentalitet i en mångkulturell värld*. Vid läsningen återkommer ständigt en fråga: i vilken huvudfåra kan boken placeras? Är det möjligen i den om kultur och mångfald som dominerar det offentliga samtalet? Hur förhåller sig boken till det jag uppfattar som upptrampade och plöjbara huvudfåror i dagens svenska etnologi?

En stuga på sjätte våningen består av omarbetade versioner av tidigare publicerade artiklar och föreläsningar. Essäernas gemensamma tema är svensk mentalitet och dess plats bland Sveriges invandrare. Texterna tar upp frågor om vad som är typiskt svenskt, om man kan säga att något sådant som svensk kultur finns, om hur svenskar är jämfört med japaner och finländare och om det överhuvudtaget går att beskriva en nationell kultur. Boken vänder och vrider på dessa frågor, plockar in empiriska påståenden och ställer nya frågor. Varje sida äger ett starkt analytiskt driv.

Den i svensk offentlighet dominerande bilden av etnisk mångfald ifrågasätts redan på s.17. Här slår Daun fast att det existerar "en specifik svensk kultur". Men "invandras anpassningssvårigheter" ska inte skyllas på deras kultur. Det är lika viktigt att "utgå från svenskarnas kultur". I svenskars egna ögon är deras kultur mycket bättre, modernare och mer framåtsträvande jämfört med de invandrades. Men detta är ett felslut, menar Daun. Svensk kultur är bara en bland flera, varken bättre eller sämre. Självbeskrivande och självhävdande honnörssord som "demokrati, jämställdhet, rationalitet och fridsamhet" är också de kulturellt formade företeelser.

Härefter beskrivs utförligt de svenska kulturdragen. Detta görs medelst kontrastering, alltså genom de kulturdrag som utländska skribenter och invandrade personer reagerar på i den svenska kulturen. Svenskar visar inte sina känslor på ett för utomstående betraktare tydligt sätt (utom när de dricker alkohol). Svenskar undviker konflikter och drar en skarp gräns mellan det privata

och det offentliga. Svenskar är goda organisatörer, sakligt lagda och förnuftsorienterade. Inom den svenska kulturen förekommer dock motkulturer, ett motstånd mot överbetoningen av förnuft och avsaknaden av emotion. Således kan tesen om förnuftet och känslolösheten modifieras till att detta syns och betonas utåt, medan irrationaliteten och känslostormarna flödar inåt, inom det privata (s. 29-30).

Sådana är svenskar. Och sådana är också japanerna. "Även om japaner föreställer sig att deras kultur är unik och i den mån en liknande självstereotyp existerar i Sverige, så visar åtminstone denna presentation att så knappast är fallet" (s. 77). Finländare däremot, skiljer sig enligt Daun i vissa avseenden från svenskar och japaner. Detta konstateras utifrån en brett upplagd kvantitativ studie där personlighetsdrag har mätts. Dessa mätningar gjordes 1970 i Stockholmsområdet och 1984-1986 i Åbo stad och några av dess grannkommuner. Exempelvis är finländare mindre prestationsinriktade i yrkeslivet än vad svenskar är. Finländare är dock aggressivare och visar sin ilska i högre grad. Svenskar är mer självsäkra och "njuter mer av att andra lägger märke till dem" (s. 93). Finländarna lägger större vikt vid "nära och djupa vänskapsförhållanden" (s. 95). När det gäller en önskan om att "stå självständig i tillvaron" och att vara ordningsam finns dock ganska stora likheter mellan de två nationaliteterna. "Även om det finns genomgående skillnader mellan finländare och svenskar är det slående hur stora likheterna är, särskilt i förhållande till exempelvis sydeuropeiska länder. Men det är viktigt att vi har förståelse för de kulturella särdrag som ändå finns" (s. 97).

Uppfattningen att kultur är något enhetligt, homogent och välavgränsbart finner stöd i *En stuga på sjätte våningen*. Ställda mot varandra utkristalliserar homogena och stabila nationella mentaliteter/kulturer. Och sätter man likhetstecken mellan nation eller etnicitet och kultur kan man utan svårighet använda boken som huvudreferens. I detta avseende hamnar *En stuga* mitt i offentlighetens huvudfåra. Däremot, som redan antytts, argumenterar texten mot i offentligheten ofta upprepade sätt att se på etnisk och kulturell mångfald. Ett exempel är följande:

Invånarna i det mångkulturella samhället kan med ett sällan använt betraktelsesätt beskrivas som på det hela taget integrerade, i motsats till vad som allmänt hävdas. De är integrerade i det mångkulturella samhällets struktur. De tillhör Sveriges nya kulturella

landskap, vilket karakteriseras av det stora antalet etniska grupper, dit även den svenska folkgruppen räknas (s. 100).

Här talar texten till offentligheten: inse att våra olika kulturer samexisterar och bör göra det utan inbördes rangordning. Längre fram konstateras också att det "sociokulturellt homogena och relativt överblickbara Sverige försvinner" (s. 141). Inför en publik som inte sysslar med integrationsfrågor till vardags kan detta mycket väl vara matnyttigt.

Kulturell mångfald till trots får läsaren lätt intrycket av att de vid sidan om varandra stående kulturerna består av intakta. I essän "Den svenska identiteten i framtiden" tar Daun upp frågan om kulturell förändring. Här diskuteras globaliseringens kulturella effekter, kulturella influenser via populärkultur, medier och människors egna erfarenheter. Texten andas lugn och ger besked om att den svenska kulturen på sikt endast kommer att förändras synnerligen lite och endast på ytan. Globaliseringen leder snarare till att svenskheten förstärks.

Jag föreställer mig utan vidare att det svenska drag, som låter sig formas med en formulering som "praktiskt sinnelag, jordnära förnuft och handlingsinriktning" ännu under lång tid kommer att förknippas med svensk kultur. Handlingsinriktningen, "att göra hellre än att prata", blev bondesamhällets arv till den svenska bruks- och industrikulturen och dess ingenjörsmentalitet. Det fortlever också i den svenska sommarstugeägarens sinne, ivrigt sysselsatt att förverkliga sina planer med hammare och spade. Samtidigt blåser dock "urbana vindar" (s. 140).

Intrycket att texten syftar till ett lugnande besked till den svenska majoriteten får näring av essäns slutord. Där påpekas att den skrevs inför EU-folkomröstningen då det "uttrycktes oro för att den svenska kulturen skulle förvandlas till något annat och icke-önskvärt" (s. 144). Parallellt med försäkringar om att detta inte kommer att ske återkommer påpekanden om att kultur alltid förändras, givet de samhälleliga historiska, sociala, ekonomiska, geografiska, politiska och teknologiska omständigheterna. "En beständig iakttagelse är ... att varje kultur utmanas av framtidens förändrade villkor" (s. 144).

Jag är frestad att beskriva *En stuga på sjätte våningen* som motsägelsefull och svårfångad i sitt budskap. Texten är resonerande, vridande och vändande. Som läsare

vet man bitvis inte riktigt om Daun verkligen menar att det finns en homogen svensk kultur eller om svenskarna bara tror det, om det är så att den svenska kulturen i stort kommer att vara intakt eller om den förändras under en överskådlig framtid. Hur som helst bör man beakta att boken är skriven för en långt bredare publik än enbart etnologer. Den tar upp frågor om hur den svenska kulturen ser ut, huruvida olika kulturer kan samexistera och om vi bör befara att globaliseringen kommer att förändra det svenska. Det är frågor som man kan anta ställs av människor utanför det kulturvetenskapliga fältet.

Samtidigt förstår Daun kultur på samma sätt som gång på gång återkommer i den svenska offentligheten och som befäster det svenska som självklart upphöjt. Personligen föredrar jag en etnologi som granskar och, om nödvändigt, ifrågasätter dessa massmediala föreställningar, snarare än en etnologi som bekräftar dem. Utifrån mitt sätt att se på kultur saknar *En stuga på sjätte våningen* frågor om kulturella diversifieringar och komplexiteter och tredje-rums-kulturer. Jag skulle gärna ha sett mer om kulturell förändring och om hur kulturer, kulturskillnader och kulturella hierarkier används i maktspel. Och jag saknar en uppdelning mellan kultur som, å ena sidan, något enhetligt föreställt och, å andra sidan, diversifierat och situationsbundet praktiserat.

Dauns bok ger knappast redskapen för att, som Helena Karlsson uppmanar, ge svensken chansen att plocka isär sin egen föreställning om att leva i en totalt enhetlig och suverän kultur. Snarare tvärtom. Efter att ha läst *En stuga på sjätte våningen* får jag svårt att befria mig från min egen homogena bild av den egna ordningsamt välciviliserade svenska kulturen. Snarare är jag redo att bygga en egen stuga på sjätte våningen, även om jag inser att jag då inhägnar min svenska särart och placerar den en bit upp, oåtkomlig och upphöjd.

Magnus Öhlander, Södertörn

Magnus Berg & Fredrik Sunnemark: *Politikens riktning och livets gång. Erfarenheter och förståelser av systemskiftet i svensk politik*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2006. 277 s. ISBN 91-7203-769-5.

I skrivande stund står riksdagsvalet år 2006 för dörren. Denna gång känns den politiska kartan svårare att läsa än vanligt. Socialdemokratin ger ett otydligt intryck. Vänsterpartiet förefaller förvisso inte längre ha feminismen som huvudfråga, men vad har kommit att ersätta den

schymanska febern? På högersidan verkar folkpartiet allt tydligare lämna den liberala mittfåran bakom sig för att istället söka sig mot en grumlig etnokratisk hållning. Moderaterna ger sken av att marschera i motsatt riktning – de framställer sig närmast som ett arbetarparti! Är det konstigt att man känner osäkerhet inför politiken och dess innehåll? Glädjande nog har etnologen Magnus Berg och idé- och lärdoms historikern Fredrik Sunnemark skrivit en angelägen bok om osäkerhet och alienation inför politiken.

I *Politikens riktning och livets gång. Erfarenheter och förståelser av systemskiftet i svensk politik* försöker författarna ”beskriva hur den politiska kulturen omvandlats i Sverige sedan det som kallats den svenska modellen glansdagar och hur en skara människor upplevt och reagerat på det” (s. 13). Utgångspunkten är således att ett systemskifte har ägt rum: folkhemmets Sverige, välfärds politikens Sverige, har utmanats och besegrats av nyliberalism och globala ekonomiska flöden. Författarna försöker inte dölja sin kritiska grundinställning till detta skifte utan lyfter tvärtom fram den som en drivkraft i författandet av boken. Det öppna ställningstagandet skulle förvisso kunna störa läsningen, men så är inte fallet. Istället är det ytterst intressanta frågor som genomsyrar framställningen och fångar läsarens uppmärksamhet: Vad händer med människors världsbild när ett systemskifte äger rum? Hur förhåller människor sig till systemskiftet och vad händer med grundläggande värderingar?

Två materialkategorier ligger till grund för undersökningen. Berg har använt sig av 38 intervjuer med anställda i den offentliga sektorn. Sunnemark har i sin tur använt sig av drygt 20 minnesböcker skrivna av politiker och andra inflytelserika personer som i stor utsträckning var aktiva under systemskiftet. Det är emellertid framför allt böcker skrivna av politiker verksamma på vänsterkanten som analyseras. Materialet, både intervjuerna och böckerna, betraktas som ett slags biografiska berättelser där såväl liv som politik tangeras – om än i varierande utsträckning. Teoretisk inspiration hämtas från diskursanalytiker och narrativitet är ett centralt begrepp för båda författarna.

Utöver inledningskapitlet består boken av fyra kapitel. Det första är en litteraturstudie vari bilden av systemskiftet mejslas fram. Författarnas intention är inte att problematisera systemskiftet som realitet utan kapitlet förefaller fungera som en bakgrundsteckning. Innehållet är därför också tämligen bekant; det vilar nästan uteslutande på en strid ström av böcker som berättar om hur